

Микола Степаненко

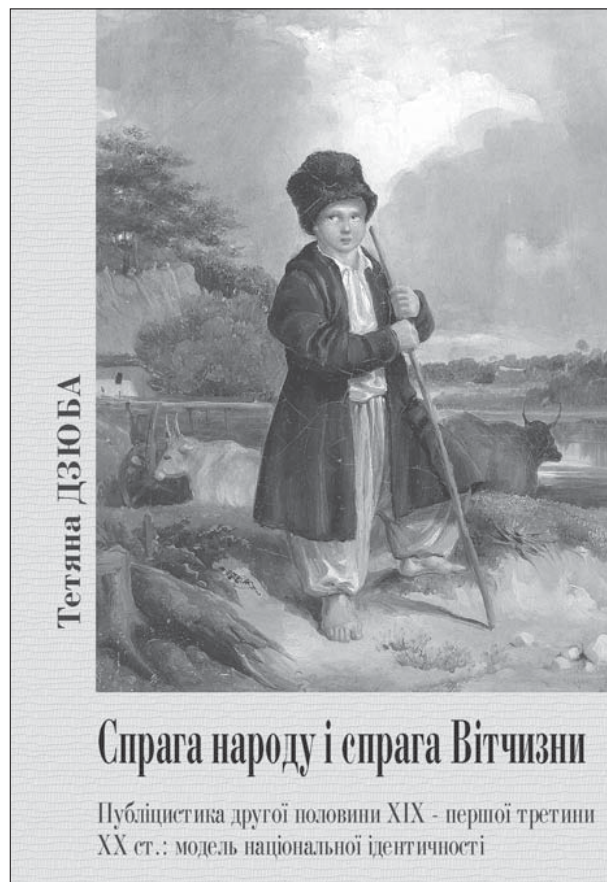
«ПІДКОРЕНІ УМІЮТЬ ГОВОРИТИ»

Рецензія на книгу: Дзюба Т. А. Спрага народу і спрага Вітчизни. Публіцистика другої половини ХІХ – першої третини ХХ століть: модель національної ідентичності : [монографія] / Т. А. Дзюба. – Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2012. – 368 с.

Сергій Єфремов, аналізуючи публіцистичну та громадську діяльність Михайла Грушевського, у статті «На страже національного достоїнства. К характеристике публицистической деятельности проф. М. Грушевского» («Украинская жизнь», 1916, № 12) справедливо відзначив, що публіка не дуже охоче звертається до старих журналів, хоч кожна праця, подана в них (і дослідження самого М. Грушевського), варта уваги з огляду на порушені в ній проблеми, оригінальність їх висвітлення, глибину узагальнень, а також мимохідь зронені думки й міркування, які становлять надзвичайний інтерес, коли йдеться про світогляд автора, його оцінку тих або тих подій.

А втім, у будь-якому правилі завжди є винятки. У цьому промовисто пересвідчують публіцистичні твори національного спрямування чільних українських громадсько-політичних діячів другої половини ХІХ – першої третини ХХ ст. – предмет пильного наукового зацікавлення Тетяни Дзюби.

Медіє в рецензованій монографії розглянути в трьох іпостасях: як проекція націотворчого й усього, що пов'язане з національним самоусвідомленням, як маркер національної ідентичності та як чинник її виструктурування. Щодо

останнього, то тут Тетяна Дзюба продовжує і впотужнює вкорінену в медіа-студіях традицію. На тому, що між процесами національного ототожнення й пресою існує причинно-наслідковий зв'язок, за спостереженням авторки, наголошували дослідники (як ідентичності, так і преси) різних поколінь, починаючи від рефлексій на сторінках петербурзької «Основи» (1861–1862) до розвідок сучасних науковців у галузі соціальних комунікацій (В. Лизанчук, І. Михайлин, О. Мукомела, Н. Сидоренко та ін.).

Для періоду, який обрала авторка монографії, характерне переважання ідеологічного, соціокультурного компонента в культивуванні національної ідентичності. Першочергова роль друкованого слова, медій у формуванні національного усвідомлення дала вагомий підстави Б. Андерсону назвати цей час епохою «друкованого капіталізму». Як слушно зауважує Тетяна Дзюба, починаючи з другої половини ХІХ ст., відбувається теоретичне й публіцистичне оформлення націовизначальних понять, дискурсів, розроблення основних національних проектів. Уже в першому розділі чітко окреслено медіакомунікаційні передумови та суспільно-історичний контекст вибазування ідентифікаційної моделі українства. У другому розділі послідовно вирізняє засадничі контрапункти самотипізації українців, з-поміж яких – етнонім, національний тип, феномен козацтва, національна ідея.

Виняткову увагу приділено механізмам культивування національної ідентичності в публіцистичному дискурсі другої половини ХІХ – першої третини ХХ ст. Зміст, функції, чинники національної ідентичності (до останніх віднесено спільні історичні та культурні цінності, колективну пам'ять, мову, єдиний інформаційно-комунікаційний простір, систему освітніх інститутів, національну символіку, військово-спортивний рух та ін.) глибоко розкрито у 3–5 розділах. Останній – шостий – розділ присвячено кореляції національного та релігійного свідомісних рівнів.

Важливою ознакою методу дослідниці є те, що вона творчо єднає фундаментальні, традиційні підходи до вивчення публіцистики з новітніми концепціями конструктивізму й постколоніальної теорії, нерідко вдаючись до критики;

послідовно дотримується історичного підходу в процесі різноаспектного аналізу еволюції національного усвідомлення в медійному дискурсі; з почуттям міри та наукового такту використовує широкий ілюстративний матеріал, одночасно не обмежуючи й не переобтяжуючи читача надмірним цитуванням публіцистичних студій.

Хотілося б також відзначити скрупульозність, з якою проаналізовано джерела дослідження, творчий спадок маловідомих авторів і таких яскравих репрезентантів публіцистичної думки, як М. Максимович, М. Костомаров, П. Куліш, В. Антонович, М. Драгоманов, О. Русов, Б. Грінченко, О. Кониський, В. Липинський, Ю. Бачинський, М. Міхновський, І. Франко, М. Грушевський, С. Єфремов, Д. Донцов та ін.

Класифікація й погрупування фактів, теоретичні узагальнення, чіткі й конкретні висновки органічно синтезують усі частини дослідницького матеріалу в єдину монографічну цілість. Винятково цінними є й уточнення та перегляд певних усталених історико-журналістських фактів, якими оперує авторка.

Важливо наголосити, що всебічний аналіз моделі національної ідентичності в медійній проекції має надзвичайно важливе практичне значення, позаяк проблема формування національної ідентичності в сьогоденнішніх реаліях не тільки не втратила своєї гостроти, а й відчутно посилила її. Водночас подане у праці наукове інтерпретування складників моделі національної ідентичності, попри інше, відтворює специфіку функціонування нації як суспільного організму. У цьому контексті виразно проартикульовано роль часописів в інтенсифікації процесу загальнонаціонального поступу українства, potwierджено істинність думки Е. Саїда про те, що «підкорені уміють говорити» і повинні здобувати шанс «проговорити свою роль» (Саїд Е. Орієнталізм / Едвард Саїд; пер. з англ. В. Шовкун. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – С. 434).

Є всі підстави констатувати, що монографія Тетяни Дзюби «Спрага народу і спрага Вітчизни. Публіцистика другої половини ХІХ – першої третини ХХ століть: модель національної ідентичності» – фіксований науковий факт, лектура, призначена для ретельного і вдумливого читання.